

scriptæ, cujus nomen instar totius laudis est!

Hoc autem unum locorem monitum volumus, nunquam nos a Gottwicensi codice transversum unquam discessisse, nisi quoad ordinem, quo ibi Epistolæ Augustinianæ exhibentur. Illic enim ordine præpostero prima secundum locum, et vicissim secunda primum obtinet. Nos vero potissimum tempus, quo confectæ sunt, attendentes, utrique propriam sedem restituimus.

Sciscitabitur forsitan aliquis, quod qualeve sit monasterium e cujus tabulario Epistolæ Augustini in penem Republicæ Christianæ gloriæ emeruerunt: quæ hæc in rem tribus abhinc mensibus a supra laudato clarissimo viro Bernardo Pez acceperim, de verbo ad verbum exscribam.

Monasterium Gottwicense est longe amplissimum ac in Germania celeberrimum, situm ad dexteram Danubii, sex circiter milliariis supra Vindobonam, in altissimo sed amœnissimo monte. Vid. *Annales Mabillonii sæc. XI*, quo a S. Ahtmano episcopo Pataviensi fundatum et amplissime dotatum fuit. Cum anno circiter decimo septimo hujus sæculi in cineres abiisset, a

Reverendissimo Domino Godefrido Besselio, qui nunc maxima cum laude tam restituti disciplinæ regularis, quam redactæ doctrinæ ac traditionis famia præest, adeo feliciter instauratum est, ut nulli Ordinis nostri in Europa monasterio quidquam de splendore, amplitudine ac elegantia concedat. Germanice vocatur Gottwrig, medio ævo Gottwic, vel monasterium S. Mariæ in Gottwic, nonnunquam Kottwic. Ita passim codices Mss. in bibliotheca Gottwicensi, quam nox laudatus D. Abbas bonis litteris ita locupletavit, ut in Germania nullam monasticam bibliothecam noverim, quæ ei comparari mereatur. Plura de hoc loco brevi accipies ex Chronici Gottwicensis tomo II. Nam Tomus I, qui e prelo jam emerit, ea duntaxat quæ rem antiquariam ac præcipue diplomaticam spectant, complectitur. Hoc primo tomo nihil magnificentius, augustius, ac eruditius hactenus in Germania excusum scio, eoque nulla Galliæ bibliotheca paulo melior carere poterit. Ejus auctor est idem reverendissimus D. Abbas Godefridus, cujus etiam sumptibus hoc luculentissimum opus typis commendatum est.

ADMONITIO EJUSDEM

IN EPISTOLAM CLXXXIV BIS.

Petrus et Abraham, quibus isthæc Epistola inscripta est, haud dubie erant monachi; id enim D. Augustinus sub sermonis initium satis innuit. Sic eos inquit instituisse vitam qua Deo servirent, ut sibi ad legendum vacaret. Petrus autem, nisi valde fallor, ipsissimus est, de quo sic habet Cassiodorus, de *Institut. divin. Litt.*, cap. 8: *Petrus abbas Tripolitanæ provinciae, sancti Pauli Epistolæ exemplis opusculorum beati Augustini subnotasse narratur, ut per os alienum sui cordis declararet arcanum: quæ ita locis singulis competenter aptavit, ut hoc magis studio beati Augustini credas esse perfectum: mirum est enim sic alterum ex altero dilucidasse, ut nulla verborum suorum adjectione permixta, desiderium cordis proprii complexse videatur.* Istud opus hactenus ineditum, exstat Venetiis in bibliotheca Sancti Marci, cum hoc titulo: *Commentarius in Pauli Epistolæ ex Libris Augustini*, Petro Tripolitano adscriptus; quod, inquit Cl. Mabillonius, non facile asseruerim. Ut ut sit hæc de re, in dubium tamen revocari

non potest, vere ne Epistola ista Augustini sit, cum ejus mentionem faciat Possidius in Indiculo.

Illam ineunte anno circiter 417. scriptam esse aut manu, quia infra cap. 2, num. 5, decimum quartum librum de Civitate Dei in manibus habere, dum eam scribit, testatur S. Augustinus: porro huic ipsum librum laudat cap. 14 libri 1 contra adversarium Legis et Prophetarum, adeoque incipiente anno 420. Certum est enim tunc temporis libros contra adversarium Legis prodiisse: paulo ante igitur prodierat decimus quartus liber de Civitate Dei. Cum autem per integrum annum 418, initiumque anni subsequentis infinitis propemodum negotiis distractum fuisse Augustinum comperit habeamus; vix credibile est ea tempestate illum ultimam manum libro 14 de Civitate Dei impingere potuisse; ac proinde superest ut id peregerit verente anno 417, atque ut pubescente eodem anno has litteras contulerit.

ADMONITIO EJUSDEM

IN EPISTOLAM CCII BIS.

Dum anno 418 et quidem mense septembri, ut patet ex actis cum Emerito, Augustinus Cæsaream profectus in supradicto oppido remoraretur, quo eum inuncta sibi a venerabili papa Zozimo, Apostolicæ sedis episcopo, ecclesiastica necessitas traxerat (*Epistol. 190, n. 1*), perlatae sunt litteræ Optati quibus significabat angere se circa animæ originem; utrum ea per propagationem ex anima a Deo creata, atque Adamo iudita descenderet, anve singulis hominibus singulas de novo Deus crearet, nosse cupiens. Attamen in ultimam hanc opinionem, uti videtur, concesserat (*Ibid.*, cap. 4, n. 13 et 14); deoque eodem argumento quoddam ediderat opusculum, necnon litteras ad amicos quosdam suos familiarissimos destinatas; quæ cum perlatae essent Cæsaream, ipsi Augustino illic adhuc versanti traditæ sunt a famulo Dei, cui nomen Renato; qui sanctum Doctorem tantopere ad respondendum instigavit, ut hoc recusare, quamvis rebus aliis tunc occupatus, nequaquam posset (*Ibid.*, cap. 1, n. 1). Videtur quoque in epistola sua optate ipsemet Optatus de sancti Doctoris sententia super ea re certior fieri (*Ibid.*, cap. 6, n. 26). Augustinum præterea ad id induxit Muressis quidam Optati necessarius, qui tunc Cæsaream veniens, se quoque super eodem argumento litteras ab Optato accepisse dicebat; rogabatque Augustinum, ut quid ea de re sentiret, vel

voce, vel scripto sibi aperiret, quo illud posset Optata significare (*Ibid.*, cap. 1, n. 1). Dedit itaque litteras ad ipsum Optatum sanctus Doctor, Cæsareæ, quod satis declarant illæ voces cum in eodem oppido remoraremur, jam profectus. De proposita autem difficultate illi rescripsit, non habere se quod certo statuat, propter argumenta quæ in utramque partem faciebant: id tantummodo cavendum esse ne quis hæc questione abutens, de peccato originali, quod constans et catholicum dogma est, vellet ambigere; atque ita Pelagii Cælestique novam hæresim imprudens admitteret, quam recenti memoria damnavant Concilia et Romani antistites Innocentius ac Zozimus; quorum epistolæ, saltem postremi hujus, non forte ad Optatum necdum pervenissent, simul mittebat. Non contentus fuit procul dubio hac responsione idem Optatus; illi siquidem Augustinus præterea duas Epistolæ, quæ temporum injuria intercidere, super eodem argumento misit. Laudat Fulgentius (*De veritate prædest.*, lib. 3, cap. 18) eruditionem atque ingenii vim eam, qua cum in hisce tribus epistolis, tum in aliis quibusdam suis operibus, questionem illam sanctus Doctor excusserat: sed ejusdem inprimis modestiam prædicat, utpote quæ eum deterruit, ne de re perreque gravi et abstrusa quidquam decerneret. Cujus quæstionis, ait, profunditatem sibi imperscrutabilem cernens, nullam vo-

luti hujus rei definitam proferre sententiam; incongruum prorsus existimans aliquid affirmare sine dubitatione velle, quod alter posset contraria responsione convellere (*Vita S. Augustini, lib. 7, cap. 13, n. 5*).

Hæc forsitan fusius, ast certe quam brevissime potuimus referre visum est: quia inde perspicue evincitur Epistolam sequentem secundam earum esse, quas Optato episcopo de animarum origine ab Augustino datas fuisse asserunt, plurisque faciunt Possidius ac Fulgentius: cum eo tamen discrimine, ut Possidius quidem duas (*In Indiculo*), Fulgentius (*Ubi supra*) vero tres ad Optatum epistolam adscribat. Utri fides habenda sit, penes lectorem esto iudicium: certe spectati illi scriptorum Augustinianorum editores, Tillemontius quoque, alique eruditissimi viri Fulgentium sequuntur. Id nomen hæc in parte annotare operæ pretium est; videlicet Possidium recensendo epistolam ad Optatum directas, ipsius adversus Priscillianistas scriptas esse discrete docere.

Hanc autem epistolam vel labente anno 419, vel potius in eunte 420, exaratam esse arbitramur; Augustinus enim, num. 1, significat se ad Optatum rescribere post quinque ferme annos evolutos, ex quo in Orientem miserat librum non præsumptionis, sed consulationis suæ. Oj pido liber in Orientem missus, ipsissima est Epistola 166 Augustiniana ad Hieronymum per Orosium transmissa. Qui quidem Orosius paulo ante mensem julium anni 415 ex Africa in Palestinam appulerat, utpote qui iisdem anno et mense Hierosolymis in disputationem adversus Pelagium descendit: proindeque sub initium anni laudati ex Africa cum solvisses necesse est.

Quo autem potissimum tempore Epistola prima ad Optatum, quæ inter editas 190 est, scripta fuerit, non ita liquido apparet. Dom. Dubois eam mensi circiter augusto anni 418 affigit, idque a veritate perquam alienum est: nam Augustinus eam scribere non potuit, nisi postquam Carthagine Cæsaream advenisset; quod nomeni mense septembri accidisse certum est. Imo vero hæc epistolam tantummodo post suam Cæsaream secessum texuisse se Augustinus his verbis monet, cum in *supradicto oppido remoræmur*. Huc colligunt tot et tanta negotia, quæ sanctus Doctor dum Cæsareæ versaretur, intra paucos dies tractavit ac confecit; quæque ipsi impedimento erant, quominus adiecisset animum ad scribendas litteras nullo pacto urgentes, neque ad se pertinentes. Quin etiam veri animodum simile est Augustino, dum Cæsaream Hippone rediret, eandem epistolam parare non licuisse quia, ut ipsemet testatur, per quas totas terras intentionem ejus huc atque illuc, quæ ingerebantur sensibus diversa raptaerent. His adducti rationibus Epistolam primam ad Optatum, quæ inter Augustinianas 190 est, ante mensem novembrem anni 418 scribi non potuisse; imo vero eam, cum doctorum venia, post Epistolas 191, 192 et 193 rejiciendam esse existimamus: siquidem hisce tribus postremis epistolis respondere Augustini plurimum intererat; ac idcirco etiamnum festinationis sunt plenæ. Epistolam vero 190 non aliqua necessitas, sed amicorum gratia extorsit; proindeque ad tempus opportunum et vacuam eam transferro consentaneum est.

Rursus ex Augustini Epistola 190 mox laudata, c. 7, num. 20, quin etiam ex ejusdem sancti Præsulis Epistola 166, c. 4, n. 8, exploratum habemus, Marcellinum ab Hieronymo sciscitatum fuisse, quid de animarum origine sentire oporteret, post acceptam ea de questione D. Augustini responsonem. Porro ex Augustini Epistola 143 certissime constat, ad Marcellinum hanc ipsam Augustini responsonem non pervenisse, nisi anno duntaxat 412, adeoque Marcellinum eodem tantum anno Hieronymo scribere potuisse; ac proinde Marcellinum non fuisse responsum abs Hieronymo, nisi anno ad summum 413. Præter jus veritatis ergo, mea quidem sententia, Hieronymi ad Marcellinum responsio quæ ejusdem Epistola 78, apud Augustinum vero 165 a Cil. cum Hieronymianis, tum

Augustinianis Editoribus, necnon a Dom. Dubois anno 410 affigitur. Ad veritatem propius quidem, non tamen proxime, accedit eruditissimus Tillemontius, qui eam anno 411 vel 412 consignat.

Quis autem fuerit Optatus ille episcopus, ad quem Augustinus epistolam istam direxerit, plane incomperatum est. Certe liquet eum non fuisse celebrem illum Optatum Milevitanum, qui scriptis suis Donatistas confodit, quantumvis id codex Gottwicicensis luculenter referat: e vivis enim dudum Optatus ille Milevitanus excesserat, atque jam anno 396 heatissimus Severus de condiscipulatu Augustini Milevitanæ Ecclesiæ præerat, ipsique usque ad annum 426 præfuit, ut patet ex Epistolis 31 et 215 sanctissimi nostri Præsulis.

Ex his liquido constat doctissimos viros Dom. Ludovicum Elies Dupin in notis ad cap. 215 diei primæ Collationis Carthaginensis, necnon Dom. Theodorici cum Ruinart, Hist. Persecut. Vandal. pag. 297, falso asserere Severum Milevitanum episcopum paulo ante laudatam Collationem e vivis excessisse; cum Gesta ejusdem Collationis disertis verbis referant, illum diu ante Collationem observasse, atque expectasse; sed tunc ob infirmitatem ægritudinemque domum discessisse, non vero decessisse. Certe spectatissimi operum divi Augustini Editores nostram sententiam propugnant Præfat. tom. 2 in ordine chronologica Epistolarum 109 et 110 Imo eruditus Ruinartus loco citato secum ipse pugnat: laudat enim synodum Milevitanam anno 416 habitam, cui Severus interfuit, ut liquet ex Epistolis inter Augustinianas 175, 176, 181; at isthæc synodus quarto a Collatione Carthaginensi anno duntaxat acta est.

Conjicit Baluzius, *ὁ παραπληρῶν*, in notis ad Collationem Carthaginensem, Optatum quem quærimus, eum esse qui eidem Collationi Carthaginensi adfuit, quique in Gestis diei primæ episcopus plebi Vesceritanæ dicitur. Verum plebs Vesceritana in Numidia erat; contra vero plebem, quam regebat Optatus noster, alteram e tribus Mauritanis incoluisse verba ejusdem Optati hisce Augustini epistolis interjecta insertaque demonstrant.

Si fides est domino Dubois, Optatus erat episcopus Tubulensis, is a quo Augustinus Epistola 185 jubet comitem Bonifacium breviculum Collationis accipere. Sed auctor sententiam suam nullis argumentis fulcit, nec unde eam hauserit indicat. Nil mirum; falsam esse ipsa Augustini epistola evidenter adstruit: nam Optatus ille de quo ibidem agitur, anno 411 Collationi Carthaginensi, et anno 412 concilio Zertensi interfuit; proindeque jam a plurimis annis dignitatem episcopalem obtinebat, cum epistola Augustini ad Optatum conscripta sunt. Optatus vero, qui nobis negotium facessit, ex Epist. 202 bis, n. 7, se ipse novellum rudemque doctorem venditat. Insuper Augustinus in Epist. 185 monet Bonifacium, ut accipiat de Ecclesia Sitifensi breviculum Collationis, si Optatus non habet; proindeque innuit Optatum de quo loquitur, in Numidia vitam degere solitum esse, cum potius in Mauritania inquiri eum debere probatum sit.

In amici cujusdam doctissimi animo suspicio insidet, Optatum nostrum fuisse quidem Milevitanum episcopum, sed secundum nomen, magni Optati Milevitanii successorem: sicque standum esse iudicio Gottwicicensis librarii; qui disertis verbis Optatum episcopum Milevitanum appellat. Verum isthæc suspicio ex dictis ruit; per totos enim Augustini episcopatus annos, nullus Severo excepto Milevitanam sedem occupavit. Adde quod Severus iste, Augustinus semper conjunctissimus, doctrinæ atque amicitia sancti Præsulis constanter adhaesit (a): e contrario Optatus quamdiu potuit, eam qua bene, qua male impugnavit.

Accedit quod plebs subjecta Optato quem nosse cupimus, intra Mauritaniam, non vero Numidiam, fines inclusa erat. Mauritania autem illa non erat Casaria-

(a) Vide August., Epist. 71, u. 1.

sis: alioquin Optatus concilio quod Casarea habebatur, cum ipsius scripta in eam urbem allata sunt, adfuisse; ac quod ab Episcopis Casariensibus per litteras petebat, a concilii Patribus ipse coram commodius postulasset.

Nec Mauritania illa Sitifensis erat: nullum enim hujusce provinciae episcopum Pelagianorum condemnatio latere poterat; omnes enim Mauritaniae Sitifensis sacerdotes, utpote Numidae, Augustino Numida duce, ad profligandos hereticos conspirabant. Optatus vero, ex Augustini Epistola 190, n. 22, res tanti mo-

menti ignorabat, aut ignorare poterat.

Superest igitur, ut Optati diocesis in Mauritania Tingitana sita esse debuerit, adeoque in extrema illa Africae parte, quae ab Hispania freto Gaditano disjuncta est, quaeque populis duntaxat barbaris incolebatur; quod optime quadrat cum querimonia in Epist. 272 bis, num. 7, deplorata, de rustica et minus instructa clericorum turba, quae Optato molestias generaverat in his rebus, in quibus a doctis sacerdotibus fuerat instituta.

SYLLABUS CODICUM

AD QUOS RECOGNITAE SUNT SANCTI AUGUSTINI EPISTOLAE.

MANUSCRIPTI CODICES

Cum nota singulis hic deinceps designandis indita.

- a. Codices bibliothecae monasterii S. Albini Andegavensis.
- aa. Monasterii S. Arnulfi Metensis.
- a. RR. PP. Augustinianorum majoris conventus Parisiensis.
- b. Becensis cenobii.
- bl. Belgici codices, seu variantes lectiones ex illis Lovaniensium Theologorum cura decerptae.
- ba. Ex bibliotheca monasterii S. Benigni Divionensis.
- bt. S. Bertini in Belgio codex perantiquus, unde eruta est excm ad Mercatorem Epistola, quae nunc primum prodit.
- bg. Mss. domini Bigot, Rotomagensis.
- c. Cenobii Casalis Benedicti.
- cc. Cisterciensis Abbatiae.
- ca. Codex vetus RR. PP. Cisterciensium S. Crucis in Jerusalem in Urbe, ex quo hic primum editur xxix ad Alypium Epistola.
- cl. Mss. Bibliothecae Colbertinae.
- cb. Corbelensis monasterii codices, plerique ante annos 800 aut 900 scripti.
- ct. Cenobii de Cultura apud Cenomanos.
- e. Excerptorum Egyptii codices duo Mss. Germanensis et Corbelensis.
- f. Floriacensis bibliothecae Mss.
- fl. Codex Corbelensis ante annos circiter 500 scriptus, qui Flori seu Bedae vulgati collectionem in Epistolas Apostoli complectitur.
- fs. Mss. Bibliothecae S. Mauri Fossatensis.
- ff. Collegii Fuxensis apud Tolosates.
- g. Gemmeticensis monasterii.
- gg. S. Germani a pratris codices optimae notae.
- gv. Collegii Gervasiani apud Parisios codex amplus et elegans.

- j. Ex bibliotheca domini Joly, praec. eccl. Paris.
- l. Laudunensis ecclesiae codices antiquissimi.
- mr. Domini Maran, archid. eccl. Tolos.
- m. Monasterii S. Michaelis in periculo maris.
- n. Navarrici Gymnasii Parisiensis membrarum exemplar amplissimum.
- p. Codex corticeus, qui olim Narbonensis ecclesiae fuit, nunc est illustris familiae Phimarconensis: quo ex codice prodeunt xlii et xlv, duae perbreves ad Paulinum Epistolae, antehac ineditae.
- r. Regiae bibliothecae Mss.
- rm. Remensis ecclesiae.
- s. Ecclesiae sylvanectensis.
- sb. Sorbonici collegii.
- t. Bibliothecae Tellerianae.
- tt. Theodericensis monasterii.
- th. Thuanae bibliothecae.
- v. Vaticani codices, quorum nobiscum communicatae sunt variantes lectiones, collectae olim per selectos viros, qui post editionem a Lovaniensibus adornatam, castigandis denno S. Augustini operibus Clementis VIII auctoritate incumbabant.
- vv. Bibliothecae S. Vedasti Atrebatensis.
- v. S. Victoris Parisiensis.
- vd. Vindocinensis Abbatiae.

EDITI CODICES.

- Am. Liber Epistolarum S. Augustini an. 1495 excusus opera Joannis de Amerbach civis Basileensis.
- Bad. Editus per Jodocum Badium Ascensium, Parisiis, an. 1515.
- Er. Desiderii Erasmi cura recensitus, impressusque Probenianis typis Basileae, an. 1528.
- Lov. Ad Lovaniensium Theologorum recensione excusus typis Plantinianis Antuerpiae, an. 1576.

Comparavimus praeterea eas omnes editiones initio Retractationum tom. 1, memo: atas. M.